

- ¹⁰⁷ Beke: i. m. 121.
- ¹⁰⁸ Orient Expressz, 1993. 17., sz. április 30. 5. Az Erdélyi Magyar Kezdeményezés a jogtiprások ellen.
- ¹⁰⁹ Király: i. m. 328–329.
- ¹¹⁰ Romániai Magyar Szó, 1990. május 10. 114. sz. Gyarmath János: Nincs apelláta, de annál több kérdés.
- ¹¹¹ Erdélyi Napló, 92/4. szám január 30. 10. Tófalusi Zoltán: Koncepció per az RMDSZ polgármesterjelöltje ellen.
- ¹¹² Köztes-Európa 636–637.
- ¹¹³ Köztes-Európa 638–639.
- ¹¹⁴ Romániai Magyar Szó, 1997. aug. 29.
- ¹¹⁵ Beke: i. m. 103.

ERDÉLYI MÓNICA

Egy nemzeti ünnep születése

1849. március 15.

Kutatási céljaim és a források bemutatása

Kutatómunkám legfőbb motiválója az a kíváncsiság volt, amely arra keresett választ, hogy vajon március 15-ét hogyan ünnepelték meg a történelmi időkben. És egyáltalán: hogyan, mi módon lett március 15-e a magyarok egyik legnagyobb ünnepe? Ahhoz, hogy e kérdésekre választ kapjunk, ésszerűnek láttam mindjárt a legelső, az 1849-es évforduló taglalásával kezdeni a munkát.

Az 1849-es ünnepségekkel kapcsolatban elsősorban a korabeli sajtóra támaszkodhattam. 64 db forrást (újságcikket, szónoklatot) találtam, melyek 37 helységet említenek meg az ünnepségekkel összefüggésben. A források kisebb része (24 darab) a szegedi Somogyi Könyvtárból, nagyobb része (37 darab) az Országos Széchényi Könyvtárból való. A szegedi ünnepre vonatkozóan a helyi sajtótudósításon kívül Reizner János könyvében találtam még adatokat. Ezen kívül egy dokumentum a *Kossuth Lajos összes munkái* című könyvből van, egy pedig a bécsi levéltárból, amelyet dr. Zakar Péter tanár úr bocsátott rendelkezésemre. Forrásbázisom bizonyára még bővíthető lesz a jövőben, de máris alkalmasnak látszik az elemzésre.

E forrásokról elmondható, hogy mind terjedelmükre, mind műfajukra, mind tartalmukra nézve igen különműek: a pár sorostól a több oldalasig, a verstól a hivatalos rendeletekig bezárva nagy választékot mutatnak. Az ünnepségekről szóló tudósítások némelyike oly rövid, vagy olyan szűkszavúan ír magáról az ünnepségről, hogy azok az elemzés szempontjából alig hasznosíthatók. A beregszászi ünnepről szóló cikknek például túlnyomó része nem az ünneplésről szól.¹ A sepsiszentgyörgyi ünnepről pedig csak Bíró Sándor beszéde révén van tudomásunk, mivel e beszéd ott hangzott el.²

A birtokomban lévő források túlnyomó része korabeli (tehát 1849-es keletkezésű), és csak 5 dokumentum íródott későbbi években. A dokumentumokat újságokból írtam ki, így elemzésüknel figyelembe kellett vennem, hogy melyik írást, melyik újság közölte, hiszen a polgári forradalom és a szabadságharc sajtója jellemzően tükrözte és egyben aktív módon képviselte a különféle politikai tendenciákat, amelyek most minden korábbinál élesebben, határozottabban jutottak kifejezésre.³

Az első évfordulóval kapcsolatban a legtöbb adatot a *Tiszavidéki Újságban* és a *Közlönyben* találtam (10-10 darabot).⁴ A Tiszavidéki Újság 1849. január 3-án indult Szegeden. Kiadója és felelős szerkesztője Molnár Pál, a város főjegyzője volt. Mivel az előírt kauciót nem fizette le, a kormány március végén betiltotta lapját.⁵ A Közlöny a kormány hivatalos lapja volt: rendeleteit a kormány itt tette közzé. Befolyása alá akarta vonni mindkét politikai tendencia, amely a képviselőházhoz, sőt az Országos Honvédelmi Bizottmányon belül egymással szemben állt: a radikálisok és a mérsékelték (az utóbbiakat ez időben békepártiaknak nevezték), de ez igazán egyiknek sem sikerült.⁶

Ezután a Honvéd és az Alföldi Hírlap adta a legtöbb információt 1849. március 15-éről: az előzőben 9, az utóbbiban 8 cikke sikerült rábukkannom. A Honvéd 1848. december 28-án indult Kolozsváron, miután Bem csapatai visszavették a várost;⁷ az Alföldi Hírlap pedig a kormány Debrecenbe költözésével jutott átmenetileg fontosabb szerephez, és Kossuth híveként mérsékelt irányt követett.⁸

Nem úgy a *Márczius Tizenötödike*, a pesti radikálisok orgánuma, amelyben nagy szerep jutott a céltudatos, közvetlen agitáció, a közvélemény formálás, a politikai ráhatás nem egy eszköze, a vezércímtől a merész, gunyoros, személyeket sem kímélő bírálatig és támadásig, ami a feudális tekintélyuralom hagyományaiból éppen csak kibontakozni kezdő országban meglehetősen élesnek hatott.⁹ Ebben az újságban hat cikket találtam.

A Márczius Tizenötödike ellenpólusa, az *Esti Lapok* viszont a dinasztiaival való szakítás és a végsőig menő harc helyett a törvényes önvédelem és ezen az alapon – ha lehet – a meg-egyezés politikáját képviselte. Azoknak a „mérsékelt” nemeseknek a szócsöve volt, akik – mint a képviselőház tagjai – Debrecenben a „békepártiak” közé tartoztak.¹⁰ Ez az újság 5 cikkel tudott a szolgálatomra lenni.

A Figyelmező és a Nép Barátja nem sokat írt március 15-éről: az előző 3, az utóbbi 2 írást közölt. A Nép Barátja – melyet Petőfi a „legpecsovicsabb”¹¹ lapnak nevezett – a kormány lapja volt. Felülről minden támogatást megkapott, ennek ellenére elég korlátozott hatást tudott csak kifejteni. Tudálékos, vállveregető, kioktató stílusa miatt elég népszerűtlen volt. Gúnyos megjegyzéseket tett az ellenzékre, amely viszont nyíltan utálta.¹² A Figyelmező pedig az egyetlen az általam felhasznált lapok közt, mely kifejezetten konzervatív erőket képviselt. 1849. január 21-én éledt újjá Windisch-Grätz pártfogása alatt, és kíméletlen módon támadta a magyar forradalom és szabadságharc vezetőit.¹³

Ebben a dolgozatomban az újságcikkekből és a szónoklatokból összeállt forrásbázis történelmi-néprajzi szempontú feldolgozására vállalkoztam. Az elemző munkát a szimbólumkutatás fogalomrendszerét felhasználva két irányba kezdtem el. Egyrészt azt vizsgáltam, hogy az akkor élőknek mi mindent jelentett március 15. Másrészt pedig az 1849-es ünnepek megszervezéséről és az ezeket az ünnepeket átható és felépítő szimbólumokról próbáltam összefoglaló képet adni.

Március 15-e eszméje

A történelmi emlékünnap

Az emberi kultúra működése elválaszthatatlan a jelek és jelképek használatától. Az emberi közösségek funkcionálása feltételezi a folyamatos kommunikációt, melyet a jelek segítségével tartanak fenn. A kultúrák tényei nem pusztán önmagukban álló jelenségek, hanem az adott kultúra kontextusában a legtöbb esetben még valamilyen többlet jelentéssel is telítődnek – a közösség tagjai számára szimbolikus jelentéssel is bírnak, valaminek a jeleként értelmezhetők.¹⁴ A kultúra szimbólumokba ágyazott jelentések történetileg átörökölt modelljét, szimbolikus formában öröklött eszmék rendszerét jelenti, amelyeknek a közvetítésével kommunikálnak az emberek, megőrzik önmagukat és kifejeleztik az életre vonatkozó ismereteiket és viselkedésmódjaikat.¹⁵ A szimbólumok, mint a jelentés tárházai, segítenek leküzdeni a kommunikációból adódó problémákat, elősegítve az emlékezés és bizonyos mértékig kiküszöbölve a gondolatok újbóli kifejezésének szükségességét.¹⁶

Egy történelmi emlékünnapnak – mint az nevében is benne foglaltatik – kifejezetten a visszaemlékezés a fő rendeltetése. Hogy konkrétan mi mindenre kell visszaemlékezni, s hogy miért, az sok mindentől függ. Általánosságban véve viszont röviden fölvezölhatjuk, hogy egy történelmi emlékünnap milyen funkciókkal bír.

Egyrészt egy ilyen ünnep magában hordozza elhalt embertársaink iránti tiszteletünket példaértékű tetteikért, és ez felkeltheti bennünk az emberi mulandóság s halhatatlanság gondolatát is. Másrészt az ünnep kiválthatja a folyamatosság érzetét is, hiszen olyan értékekre emlékeztet, melyek túléltek és még túlélhetnek embereket, sőt generációkat. Ez által összeköti a jelent a múlttal, ugyanakkor fölébresztheti, ill. ébren tarthatja a jövőbe vetett hitet is. Így biztatást, ösztönzést is jelentenek. Harmadrészt a történelmi emlékünnap a közösséghez tartozás hangsúlyozásának, az identitás megerősítésének egyik leghatásosabb módszere. „Az igazodás az értékek elfogadását jelenti... a hagyományok vállalásával a csoporthoz tartozást tudatosítjuk.”¹⁷ Negyedrészt a történelmi emlékünnap a fennálló rendszer igazolását legitimálását is elősegítheti, hiszen „a szimbólumoknak igazolás céljából történő segítségül hívása... hatásos eszköz lehet arra, hogy egy másik személy viselkedését befolyásoljuk”.¹⁸ És végül arról sem szabad megfeledkezni, hogy a szimbolizáció egy folyamat. Mégpedig olyan folyamat, amelyben állandóan újratermelődik – a társadalmi használat által – a létrehozott jelentés.¹⁹ Így a történelmi emlékünnap alkalmat adhat arra is, hogy átértelmezzünk dolgokat, sőt még arra is, hogy visszamenőleg átírjuk – újból és újból megkonstruáljuk – a történelmet.

Összegzésként azt lehet mondani, hogy a történelmi emlékünnap elsődleges célja, funkciója a társadalom által elfogadott érték- és normarendszer hatékonyságának biztosítása, az új nemzedékek által történő feltétel nélküli elfogadtatása.²⁰

Március 15-e jelentősége

A márciusi ifjúság fellépése vér és minden rendzavarás nélkül, komoly eredményeket ért el 1848. március 15-én. A városháza tanácstermébe beözönlő tömegnek sikerült elfogadtatnia a város közgyűlésével a 12 pontot, majd a bécsi fejlemények miatt megzavart, s a felvonuló sokaságtól megfélemlített Helytartótanács elfogadta az eléje terjesztett követeléseket. Ezek között első a cenzúra azonnali eltörlése volt. A másik, kétségtelenül a legnagyobb

jelentőségű esemény az volt, hogy a Helytartótanács kijelentette: a katonaság nem fog a rend fenntartásába avatkozni, hanem az a pesti polgárőrség feladta lesz. Sikerült kieszközölni, hogy a sajtóvétség miatt fogva tartott, de még el nem ítélt Táncsics Mihályt szabadlábra helyezték. A kiszabadított Táncsicsot diadalmenetben vitték Pestre.²¹ „Ma született a magyar szabadság” – írta késő éjjel naplójába Petőfi.²²

Március 15-e igazi jelentősége azonban nem szűkíthető le a főváros „meghódítására”, arra, hogy meghátrálásra készítette a Habsburg-uralom legfontosabb hazai politikai szervét, a Helytartótanácsot. A márciusiak sikere rövidesen Pozsonyra és Bécsre is hatással volt.²³

Pozsonyban az utolsó rendi diéta, amely egykor hónapokon át egyetlen végleges para-grafusban is alig tudott egyezsége jutni, most a forradalmi helyzetben Kossuth vezetése alatt, napokon, sőt olykor órákon belül végzett egy-egy fontos kérdéssel: március 18-án a közteherviselés, a jobbágyfelszabadítás és a papi tized eltörlése ügyével. A forradalmi Pest tehát elég erős volt ahhoz, hogy a liberális nemeseket az országgyűlésen előrelendítse, és támaszt adjon Kossuthnak a nemzeti jobbszárny és Bécs vonakodásával szemben. Ahhoz viszont nem volt elég erős, hogy a forradalmi Párizs mintájára az ország politikai irányítását saját kezébe vegye át a nemességtől. E ponton Kossuth is határozottan a nemesi vezetést képviselte és az irányítást nem volt hajlandó Pozsony kezéből kiadni és inkább csak a segédcsoport szerepét szánta a pestieknek.²⁴ 1849. március 15-én azt írja feleségének, hogy 1848. március 15-e nem volt több egy kis pesti lármánál.²⁵

Székely József pedig (aki nagy valószínűséggel 1848-ban a pozsonyi országgyűlésen az ifjúság elnöke volt²⁶) 1893-ban így nyilatkozik: „Mit gondolnak önök, vajjon Kossuth és a képviselők, csupán a pesti, a Petőfi, Jókai, Vasvári-féle március 15-ikét ünnepelték-e? (1849-ben) Mert a felfogás teszi ünneppé ezt a nagy napot! Én hiszem; és gondolom Kossuth is hitte, hogy Petőfi elszánt, határozott fellépése nélkül, soha nem történt volna meg a pesti március 15-ike. De nagyobb az ennél, a mit gróf Széchenyi István »naplójában« ír, hogy Kossuth 48 óráig... ura volt a birodalmi székvárosnak... Valami nagyobb jelentése van hát a március 15-ikének... Akkor hoztuk le a »szabadság aranygyapját, az 1848-iki parlamenti alkotmányt« ...Bécsből; s mi pozsonyi országgyűlési ifjúság ott csörtettük kivont kardjainkat e császári Burg udvarán...”²⁷

Székely József és Kossuth viszont elfeledkezik arról, hogy bár a reformok irányítása és keresztülvitele a pozsonyi országgyűlés, vagyis a liberális nemesség képviselőinek kezében maradt, akik lázas munkával kidolgozták az új törvényeket, a pesti forradalmi mozgalomnak azonban ebben is része volt. Megléte, aktív állásfoglalása e hetekben is nem egyszer bírta hátrálásra a konzervatív erőket. Ami Pozsonyban végbement, abban része volt Pest radikálisainak is.²⁸

Március 15-e, a szabadságharc szimbóluma

Napjaink embere számára március 15-e nemcsak egy napot jelent, és nemcsak egy olyan napot, amely különleges helyet foglal el történelmünkben, hanem egy egész eseménysor, forradalmi folyamat jelképe. Ennek tartották már 150 évvel ezelőtt is. Az új, radikális sajtó legfőbb orgánuma, a Március Tizenötödike szimbólumként címében is a pesti forradalom dátumát viselte. Ez a fogalom azonban sokkal többet jelentett a pesti forradalomnál: már akkor magában foglalta szinte az egész forradalom és szabadságharc eszméjét.

Azt, hogy március 15-e mi mindent jelentett 150 évvel ezelőtt, azt az akkor élők nagyon pontosan megfogalmazták, megmagyarázták. A cikkek nagy része, a szónoklatoknak pedig

mindegyike a fogalmat értelmezi – némelyik igen hosszasan – és az ünnepekről szóló tudósítások is legtöbbször a fogalom meghatározásával kezdik beszámolójukat. Ezeket a meghatározásokat végeredményben a szabadságeszme korabeli értelmezése köré lehet csoportosítani, amely a magyarok számára akkoriban két dolgot jelentett: 1. a nemzet szabadságát az osztrák uralkodóházzal szemben és 2. a nép szabadságát a nemességgel szemben. Így március 15-e egyrészt „nemzeti feltámadásunknak nagy napja”²⁹, másrészt a „szabadság, egyenlőség és testvériség nagyszerű ünnepe”³⁰. A nemesség szabadság alatt inkább az első értette, Petőfiék inkább a másodikat. De a kettőt nem lehet egymástól elválasztani. A nemesség az adott pillanatban, mélyen áthatva a kor szabadság-pátoszától, önként mondott le előjogairól, a radikális költő pedig, minden társadalmi kérdést félretéve a nemzet küzdelmének mártírja lesz.³¹ Az általam feldolgozott forrásoknál sem lehet a kétféle szabadságfelfogást külön kezelni. A kettőt rendszerint együtt is említik: „Ma évnapja a magyar birodalom új korszakának három század utáni feltámadásának; önállósága megtestesülésének – Ma éve honosult meg hazánkban a sajtószabadság, a jogegyenlőség; és töröltetett el az úrbéli viszony.”³² „Körülbelül egy éve már, hogy az európai mozgalmak közremunkálása mellett a nemzet testéről lehullottak a rabszolgaság bilincsei... Ma egy éve: hogy a nemzet keblében elenyésztek a kínos emlékü casták, ...hogy az aristocratia kora lejárt...”³³ Az, hogy a nép zsarnokság elleni harca és a magyarok Habsburgok elleni küzdelme milyen jól megfér egymás mellett, az Bíró Sándor³⁴, református lelkésznel figyelhető meg legjobban, aki is a kétféle harcot szinte egymásra vetíti. Bíró előbb arról beszél 1849. március 15-én, Sepsiszentgyörgyön előadott szónoklatában, hogy a francia nép hogyan rombolta szét a királyi trónt, majd arról, hogy a magyarnak az a példátlan hű ragaszkodása német királyaihoz, melyet egész Európa bámult, most már megszűnt. Megszűnt, hiszen a király is csak ember, és ha bűnt követ el a nemzet ellen, akkor méltán bünteti meg a nemzet.³⁵ Így végül is a magyar népnek a német „fajtájú” zsarnok királya ellen vívott harcáról van szó.

A francia forradalmi eszmék és a francia forradalmaknak követendő példaként való felmutatása a forrásokban igen jól kimutatható. A magyar szellem is, mint ahogy az egész korabeli Európa, újból erős francia szellemi befolyás alá került. 1848. március 15-ének megszületését közvetlenül is elősegítette az 1848. évi februári francia forradalom és az annak nyomában járó európai forradalmak híre. Paradox módon a magyar szellem is éppen ebben az időben, amikor függetlenségét a leghatározottabban hangsúlyozta, sokkal inkább függött a francia szellemtől mint azelőtt.³⁶ A magyar forradalom és a francia forradalmak párhuzamba állítása ezért egyáltalán nem meglepő: „A Franciaország büszkén jegyzi fel febr. 22-ét, mellyen a sápadt munkások erős torlaszaik mögött a szabad köztársaságot az ágyúk rettentő ércnyelvén harsogák Európa zsarnokai fülébe. A magyarnak Március tizenötödikén pusztasza megrázkódtatá Austria zsarnokát.”³⁷ A magyar forradalom és szabadságharc az európai forradalmi és függetlenségi mozgalmak szerves része volt. Így nem csoda, ha a Közlönyben azt olvassuk, hogy március 15-e az emberiség ünnepe és ezért a napot meg kell ünnepelnie minden népnek.³⁸

Most nézzük meg, hogy konkrétan mi mindent jelentett március 15-e az akkori ember számára:

Egyrészt azokat az V. Ferdinánd által 1848. április 11-én szentesített törvényeket jelenti, amely törvények értelmében megszületett a független, felelős magyar minisztérium, a sajtószabadság és amely törvények kimondták – többek között – az alsótábla népképviselői alapra helyezését, a nemesi kiváltságok és a parasztok feudális kötöttségeinek megszűnését.³⁹

E törvényeket – mint fentebb már említettem – a Pozsonyban székelő utolsó rendi országgyűlés dolgozta ki. Így ez a fogalom egyaránt emléket állít mind a pesti radikálisok, mind a pozsonyi liberális nemesek erőfeszítéseinek. „Üdvözlünk téged, 1848-diki országgyűlés! mely utolsó valál Pozsonyban, de legelső vagy a’ magyar nemzet történetében... És légy üdvözölve hazám lángkeblű fiataltsága, ti, kik Pozsonyban és Pesten első valátok megragadni a szabadság zászlóját...”⁴⁰

Másrészt azt is figyelembe kell venni, hogy 1848. április 11-e óta eltelt 11 hónap alatt sok minden megváltozott: a Habsburg–magyar ellentét most ismét fegyveres összecsapásba torkollott. Így március 15-e nemcsak a magyaroknak a Habsburgok ellen folytatott több évszázados küzdelmét foglalja magába, de egyben akkori harcát is szentesíti, hiszen: „...a király megegyezését s adott szavát, mellyel a mártiusi törvényeket megerősítette, visszavonta, s a magyar nemzetet, mert jogosan nyert alkotmányából nem engedett, fegyverrel támadta meg.”⁴¹

A fegyveres önvédelem viszont súlyos áldozatokkal járt. Ahogy a tordaiak panaszozik: ki vagyonát, ki szeretteit veszítette el.⁴² Ezért nem csoda, ha március 15-e a veszteségeket, fájdalmakat is feleleveníti: „a harczmezőn elhunyt bajnok testvéreink emlékének szenteljük e napot” – írja az Alföldi Hírlap.⁴³

Március 15-e évfordulója a nemzet összetartozását, egységét is kifejezhette, hiszen közös célokat, érdekeket szimbolizált. A szabadságharc hívei közt húzódozó ellentétek fölé emelkedve meg tudott maradni „minden becsületes érzelmű magyarnak legnagyobb ünnepé”⁴⁴-nek pártállástól, vallási- és etnikai hovatartozástól függetlenül. Az általam gyűjtött dokumentumokban az ünneplő helységek többsége mégis református. Egyik fő oka ennek, hogy a keleti országrészek dominánsan protestánsok voltak, s máig is azok. Azt, hogy a protestánsok számára március 15-e miért oly kitüntetett jelentőségű, azt Szoboszlai Pap István¹, református püspöktől tudhatjuk meg, aki így hálálkodik Istennek: „Adtad nekünk törvényeit a’ szabadságnak: ...hogyan... ne legyen többé honunkban sem a’ Sion, sem a’ Garizim hegyéhez kötve a’ Te imádságod, de minden lélek akadály nélkül járulhasson hozzád imájával, hite és meggyőződése szerint.”⁴⁵ Az V. Ferdinánd által 1848. április 11-én szentesített 20. törvény-cikk kimondta a bevett vallásfelekezetek teljes egyenlőségét és kölcsönösségét. Ezáltal a katolikus vallás megszűnt államvallás lenni, s a protestánsok szerint így vége lett annak az üldöztetésnek, amely három évszázadon át nehezedett rájuk. Jóllehet, a protestánsok számára a szabadságharc vallásgyakorlatuk szabadságát is jelentette, azért azt sem szabad elfelejtenünk, hogy a katolikus klérus többsége is támogatta a nemzet szabadságharcát.⁴⁶ A forrásokban a katolikus–protestáns ellentét egyáltalán nincs kidomborítva, sőt érzékeltetve se és magára a törvénycikkre való utalásra is egyedül csak Szoboszlai Pap István beszédénél találok. A beregszászi ünnepségről szóló cikkben pedig arról olvashatunk, hogy a reformátusok és a katolikusok „a hon veszélyében” egyetértés és összetartás fogadalmával tértek haza templomaikból.⁴⁷ A nemzet érdeke mindennél fontosabb. Olyannyira, hogy a zerindiek és a mihályfalviak az idegen ajkú, de magyar érzelmű honfitársaikat (románokat, izraelitákat) is meghívták az ünnepségekre, akik arra el is mentek.⁴⁸

A szabadságharc szakralizálása

Az ünneplő helységek közgyűlései rendeletekkel utasították papjaikat, hogy az ünnep alkalmából hálaadó istentiszteletet mondjanak.⁴⁹ Így e polgári ünnep kezdetét sok helyen

a harang zúgása jelezhetette, s fő színterévé Isten háza, a templom vált. Ritkább esetben – mint pl. Tordán – „isten szabad ege alatt” imádkoztak az ünneplők.⁵⁰ Március 15-ét pedig Bíró Sándor a magyar nemzet második nagy pünkösdjének nevezte.⁵¹ Március 15-e is és az ün-nepek is a szabadságharcot szimbolizálják. Szent szférába emelésükkel a szabadságharcot szakralizálták.

A szabadságharcnak, mint profán eseménynek szakrális szintre emelése közvetlenül is végbement. Érmihályfalván, egy nemzeti zászlót és egy Kossuth-arcképet vittek az imaházba, amelyek nemzeti szalagokkal és koszorúval voltak ékítve. Az arckép egy szék oldalára lett támasztva, a zászlót a templom közepén két fegyveres nemzetőr között tartotta egy nemzetőr. Az egyházi beszéd elején, közepén, és végén Kossuthot és a sereget éltették.⁵² A szabadságharc hívei mélyen hittek abban, hogy Isten a magyarokkal van. „A magyar nemzetnek szabadságharcában Isten segítő keze működik” – mondja Szabados József egyházi beszédében.⁵³ Több forrásban olvashatjuk, hogy Isten a szabadság Istene.⁵⁴ Ő ültette el a szabadság fáját és ápolta azt sötét századokon át.⁵⁵ Ő adta a szabadság, az egyenlőség, a testvériség törvényeit a magyaroknak 1848. március 15-én, bár nem kótáblára írva – fejtegeti Szoboszlai Pap István –, hanem lelke sugallatával, s a magyarok ekkor e törvényeket „szívtábláik”-ról törvénykönyvük tábláira írták át.⁵⁶ Ez a zsidó–magyar választott nép azonosítás a romantika költészetében és történelemszemléletében gyakori volt.

Olyan írással is találkoztam, ahol Isten egyenesen a szabadság, testvériség és egyenlőség Istene.⁵⁷ Azt lehet mondani, hogy Istent teljesen belevonták a harcba. Bíró Sándor így beszél a katonáknak: „...együtt akarok Isten eleibe vándorolni veletek, hogy: számot adjak rólatok, elbeszéljem égi jutalomra méltó lelkes küzdelmeiteket, és meg mondjam az Istennek: Atyám! Ezek nem valának petsovitok.”⁵⁸ Itt már a szabadságharc olyannyira Isten ügyévé válik, hogy az embereket a túlvilágon aszerint jutalmazza, hogy ki melyik párthoz tartozott.

De nemcsak arról van szó, hogy a szabadságharc és azok az eszmék, melyekért a harc folyik Isteni eredetűeknek lettek nyilvánítva. És nemcsak arról, hogy ezekkel az eszmékkel együtt az ezek mögött meghúzódó társadalmi-nemzeti érdekek is szentté váltak. Az *Esti Lapok*ban egyenesen az áll: „Harcz kezdődék Isten és ördögök között.”⁵⁹ Ez által a szabadságharc kozmikus méretűvé nőtt. Itt már nem arról van szó, hogy Isten szimpatizál a magyarokkal és segíti őket, hanem arról, hogy ő maga harcol az osztrákok ellen. Azok ellen, akik oly ellenségesek az ő választott népével szemben. „Egy nemzet van Európának közepén melyet Isten mint választott népet hozott ki hajdan Ásiának kebeléből, hogy a szabadságnak az elnyomók ellen egykor oszlopa, fentartója legyen” – ahogy Szabados Józsefnél olvashatjuk.⁶⁰ A keresztény világkép dualizmusa tárul elénk akkor is, amikor Bíró Sándor a királyt ördögnek⁶¹, Szoboszlai Pap István pedig a kormány tagjait, a vezéreket Isten által előállított védangyaloknak, szabadítóknak nevezi.⁶² Ezen kívül van még egy-két cikk, amelyekben a szabadságharcot oly magaslatokba emelik, ahonnan úgy gondolnánk, hogy már magasabbra nem is lehetne emelni. A Tiszavidéki Újságban az áll, hogy a magyar szentháromság: a szabadság, egyenlőség és testvériség.⁶³ A Közlönyben pedig azt olvashatjuk, hogy ha a szabadságot kivívják a magyarok, akkor március 15-től fogják számolni éveiket, mert „E napon lett testté az ige, e nap a nép megváltásának napja, ezért e napot megülje minden nép: mert ez az emberiség ünnepe.”⁶⁴ S így a szabad népek is e naptól fogják számolni éveiket. Bíró Sándor pedig még ennél is tovább megy, amikor kijelenti, hogy ha isten az osztrákokat támogatja, akkor ő pogányként fog meghalni.⁶⁵

A fenti példával szemben azt mondhatom, hogy szinte minden újságcikkben, szónoklatban vallásos áhítattal kérik Isten segítségét, s Bíró Sándor e kijelentése egyedül álló az általam fölhasznált források között. Sőt: annak ellenére, hogy a szabadságharc elbukott, Bíró Sándor az 1860-as években komollói lelkész, a kiegyezést követően pedig a dési református egyházmegye algonokája. ⁶⁶

Az 1849. március 15-ei ünnepségek

Az ünnepségek jelentősége

Az 1849. évi ünnepségek abban különböznek az összes többi évfordulótól (és ez az eltérés meghatározó), hogy a szabadságharc ekkor még javában folyt. Az ünneplés a harc szerves részét képezte: annak egyik megnyilvánulási formája volt ideológiai síkon. A források közt van kettő, mely jól mutatja az ünnepségek e funkcióját. Az egyik a Vöröstorony március 15-ei megszállásáról, a másik pedig a losonci akcióról tájékoztat. Bem csapatai éppen március 15-én űzték ki az oroszokat a vöröstoronyi útszorosból. „Martius Tizenötödikét a népszabadság születése napját nem lehetne méltóbban megünnepelnünk” – írja Bem. ⁶⁷ Losoncon pedig – mely ekkor császári fennhatósága alatt volt – március 15-e előestéjén kb. 300 ember fáklavilág és zenekísérettel a templomok és a városháza tornyairól leszedte az osztrák zászlókat. ⁶⁸ A forrás beszámol e tett következményeiről is. Forgács Sándor „...elment Pestre besúgni a hallatlan forradalmi jelenetet, – és lőn zavar”. A hazafiaknak el kellett menekülniük Losoncra. Ha lélektani szempontból vizsgáljuk az ünnepeket, akkor azt mondhatjuk, hogy a harcban betöltött szerepük jelentős. *A Hazánk* is ezt írja 1895-ben. ⁶⁹

Ezt bizonyítja Windisch-Grätz 1849. március 1-jén keletkezett, Schwarzenberg miniszterelnöknek címzett levele is. A levélből kiderül, hogy Windisch-Grätz teljhatalmán akkora csorba esett, hogy lemondással fenyegetőzik. Levelét mégis így kezdi: tudomására jutott, hogy fennáll március 15-e megünnepelésének veszélye a magyaroknál, és ez ellen határozottan fel is lépett. ⁷⁰

Windisch-Grätz jól érezte az ünnep jelentőségét, melyekről az újságok még áprilisban is közöltek cikkeket. Az ünnepek nem spontán szerveződtek, hanem a megyék, a községek közgyűlései rendelték el, és egyben utasították a papokat, hogy hálaadó istentiszteletet mondjanak a jeles napon. Mivel március 15-e csütörtökre esett, ez azt jelenti, hogy az ünneplő helységekből szünetelt a munka. Az egyik forrás arról ad hírt, hogy Debrecenben a boltok többsége zárva volt ⁷¹, s ez máshol is így lehetett. Persze voltak olyan helységek is, ahol az ünnepet március 18-án tartották meg. ⁷² A honvédelmi kormány éreztetni kívánta a csatákban küzdő legénységgel is a nagy nap emlékeztetését. Március 14-én az 1357. számú rendeletében a magyar-hadsereg valamennyi parancsnokának meghagyta, hogy „az összes magyar, honi és erdélyi hadseregbeli az őrmestertől lefelé számítandó minden egyénnek egy napi ingyen pótdíj”-at osszanak ki. ⁷³

Sokan érezték úgy, hogy ezt a napot a természet feletti erők is kitüntetik figyelmükkel. Ugyanis sok helyen éppen március 15-én értesültek arról, hogy Bem március 11-én bevette Nagyszebent. Egy Tordáról érkezett levél így számol be e hír hatásáról: „Isten e napot kétszeresen tévé nemzeti ünneppé. Bem, a mi megváltó apánk, bevette Szebent és mi e hírt, éppen március 15-kére kapók. Mondhatom, az egész város sirt örömeiben.” ⁷⁴

A debreceni ünnep

Mivel ekkor Debrecen volt a fővárosunk, ezért nem csoda, hogy a debreceni ünnepről találtam a legtöbb (5 db) és legrészletesebb forrásokat. E dokumentumok egyrészt megerősítik, másrészt kiegészítik egymást. Dolgozatomban egyedül a debreceni ünnepet írom le teljes részletességgel, a többi ünnepről csak összegző elemzést készíték.⁷⁵

Debrecenben az ott székelő Országos Honvédelmi Bizottmány március 13-án kiadott rendeletének megfelelően tartották meg az ünnepséget, azaz egy központi előírás szerint.⁷⁶ Nézzük, mi történt!

Már a kora reggeli órákban ágyúlövések hirdették az ünnepély kezdetét. A város főterén a Bocskai-huszárok és az 5. huszárezred tartalék osztálya állt díszőrségben. Mögöttük sorakozott egy század gyalogság fegyverben, s az 1. honvéd vadászrezred egy osztálya fegyver nélkül, díszben. Ezekhez csatlakozott még a debreceni nemzetőrség lovas- és gyalog zászlóalja.⁷⁷ Reggel 9 órakor a város összes templomában megkondultak a harangok. A kivonult katonaság díszlövéseket adott le, s a városon kívül felállított honvéd tüzérség ágyúlövéseinek dübörgése mellett a római katolikusok templomában kezdetét vette a hálaadó istentisztelet sorja.⁷⁸ Itt báró Bémer László nagyváradai püspök⁷⁹ az összes katonai és polgári méltóságok jelenlétében szentmisét celebrált⁸⁰, melyet Lázár Miklós, a helybeli káplán beszéde követett.⁸¹

A katolikus templomból ünnepélyes díszmenetben vonult át a sokaság a reformátusok templomába, miközben a Zanini zenekar a Rákóczi-indulót játszotta. A Szabadság téren a templomig a helybeli nemzetőrök és a Bocskai-lovasok díszfala állt. A Nagytemplomban előbb Könyves Tóth Mihály tartott egyházi beszédet, utána Szoboszlai Pap István mondott könyörgést. „Szónoklata megragadó volt” – írja az *Alföldi Hírlap*.⁸²

Az istentisztelet végeztével általános katonai szemle következett a református templom előtti téren, ahová szintén díszmenetben vonult a tömeg.⁸³ Mészáros Lázár hadügyminiszter lelkesedésre buzdította a csapatokat és megelégedését fejezte ki eddigi hősiességükért.⁸⁴ A katonaság a zenekar és a nép éljenzésének kíséretében léptetett el a hadügyminiszter és tábori kar előtt, közben az ágyúk dörögtek.⁸⁵ A díszszemle után a tömeg szétszórt és a délelőtti ünnepelés így a Szabadság téren ért véget.⁸⁶

Délután a debreceni Városerdőben – ma Nagyerdő – folytatódott tovább az ünnepély, ahová is kocsikon, lovon, gyalog vonult ki az ünneplő sereg. A Fürdőház előtt igen nagy volt az élénkség: a katonai zenekar különféle magyar, olasz és lengyel darabokat játszott miközben zsákba futást rendeztek.⁸⁷ Szószéket is állítottak, ami népgyűlés tartására hívta fel az emberek figyelmét. Ennek ellenére kb. délután 5–6 óráig senki sem jelent meg a szószéken, amikor is végre megpillantották kedvenc szónokukat, Besze Jánost, s felkérték arra, hogy tartson beszédet. Ő erre ekkor még nem vállalkozott, hanem előbb a sátoraljaujhelyi református lelkész, Vályi Pál szólt, és csak őt követte Besze. Az *Alföldi Hírlap* meg is jegyzi: „Jó lett volna, ha azok, kik a szószéket felállították, szónokokról is gondolkoztak volna.” A népgyűlés után „... a sült ökör tagolásához és a hordók üritéséhez fogott a jókedvű közönség, s vidáman ünneplé meg a nép Mártius 15-két”.⁸⁸

Este az Országos Honvédelmi Bizottmány rendelete értelmében a várost kivilágították.⁸⁹ Arról, hogy este a városban mi történt, csak az *Alföldi Hírlap* tájékoztat, az is igen szűkszavúan: „... a városi nép derülten tolongott az utcákon, örömmel beszélgetve a multról, s aggodalmasan ugyan, de jó reménnyel telten gondolva a kétes jövőre”.⁹⁰

Az ünnep leírása után rátérnék annak elemzésére:

A debreceni ünnep idő- és térstruktúráját vizsgálva elmondható, hogy az három fő részből állt: a délelőtti programból, melynek a belváros volt a színtere, a délutáni népiünnepélyből, amit a város erdőjében tartottak meg, s végül az esti kötetlen társalgásból, mely a város utcáin zajlott.

A délelőtti események nagyon pontosan meg voltak szervezve: az ünnepség a katolikus templomban kezdődött 9 órakor, a reformátusok templomában folytatódott 11 órakor, s végül a katonai díszszemlével zárult, ahogy a Honvédelmi Bizottmány azt elrendelte. A tömeg ünnepélyes díszmenetben vonult egyik helyről a másikra. Azt is elmondhatjuk, hogy mind a három tér egyaránt fontos és egyiket sem lehet a többi fölé emelni. A katolikus templomhoz való érkezés és a katonai szemle utáni szétoszlása a tömegnek párhuzamosan felel meg egymásnak: mindkettő része az ünnepi időstruktúrának, mégis jelentőségük kisebb, mint más részeké. Közelebb állnak a mindennapi gyakorlathoz.

A délutáni program sokkal kötetlenebb volt a délelőttinél. A rendelet csak arról tájékoztatott, hogy délután 3 órakor a város erdőjében népgyűlést fognak tartani. Abba viszont, hogy ez a népgyűlés hogyan szerveződik meg, és hogyan folyik le, már nem szólt bele. Az Alföldi Hírlapban szóvá is tették azt, hogy az ünnep rendezői nem gondoskodtak szónokokról.

Ez a délutáni oldott hangulat még bensőségesebbé vált este, amikor is az emberek kötetlenül beszélgettek a kivilágított utcákon. A délelőtti szervezettséggel szemben a délutáni és az esti programokat a rendezetlenség, a spontaneitás jellemezte.

Az ünneplők viselkedésével kapcsolatban azt mondhatjuk, hogy az emberek az alkalomnak megfelelően viselkedtek. Csak azt említi meg az egyik forrás, hogy jó lett volna, ha a református templomban nagyobb rendet tartottak volna.⁹¹ Az ünneplők ruházatáról pedig annyit írnak a források, hogy az emberek – lehetőségeikhez képest – ünnepélyesen voltak öltözködve, az ország hivatalnokai és a katonák teljes díszben vettek részt az eseményeken.⁹² Azért én itt megjegyzem, hogy a forrásokból az is kiderül, hogy az időjárás elég komor volt.⁹³

Az ünnepségen a rendeletnek megfelelően jelen voltak az ország legfőbb vezetői – csak Guyont és Mészároost említik név szerint a cikkek –, a Debrecenben lévő hadosztályok, a helybéli nemzetőrség, az ünnepi beszédek tartó egyházi személyek és természetesen a városi lakosság (férfiak és nők), és a vidéki vendégek.⁹⁴ Gyerekekről, ifjakról a források nem tesznek említést. Itt szeretném megemlíteni Székely József 1893-ban írt cikkét, mely arról számol be, hogy március 15-e egyéves ünnepét Kossuth Lajos ünnepelte meg legelőször a debreceni református templomban családjával együtt, valamint a délutáni programban is részt vett.⁹⁵ Ez azért érdekes, mert Kossuth – a dolgozatomban már említett – levelét 1849. március 15-én a táborban, Törökszentmiklóson írta feleségének, ami Székely József cikkének hitelességét erősen megkérdőjelezi.⁹⁶

Az ünnepségek általános elemzése

A Honvédelmi Bizottmány országos ünnepé nyilvánította március 15-ét.⁹⁷ Mivel Tiszántúl és Erdély volt ekkor magyar kézen, ezért az ünneplő helységek e területeken találhatók. A komáromiakról szóló cikk viszont azt is elárulja, hogy azokon a területeken, ahol nem volt mód az ünneplésre, ott is gondoltak március 15-re.⁹⁸

Békés megye a március 6-án tartott bizottmányi ülésen elrendelte, hogy március 15-ét

az egész megye minden községe ünnepelje meg.⁹⁹ Szegeden a március 12-én, Szentesen a március 14-én tartott közgyűlés,¹⁰⁰ Munkácson a várparancsnok (Mezősy Pál), Borgó-Tihán a határvonal parancsnok, Dobai József őrnagy rendelte el az ünneplést.¹⁰¹ Bár a többi forrás nem említi se közgyűlési határozatot, se más rendeletet, azért mégis kiérezhető belőlük, hogy nem spontán szerveződtek az ünnepségek ott sem.

Az ünnepségek idő- és térstruktúráját elemezve is azt mondhatjuk, hogy sokszor igen hiányosak az újságcikkek adatai. Hódmezővásárhelyen reggel 8 órakor indultak el az ünneplők a városházától a vásártérre. Itt kezdődött el az ünnepség, majd innen a nép a templomokba vonult.¹⁰² Szentesen délelőtt 10 órakor kezdődött az ünneplés a református egyházban.¹⁰³ Kolozsváron délelőtt 10 órakor kezdte beszédét Kemény Farkas alezredes, de azt nem tudni, hogy hol. Csány László országos biztos 11 órakor kezdte el beszédét a Bánffi örökösök erkélyén állva. Este a színházban díszelőadás volt, a tisztikar pedig estélyen vett részt B. vendéglője termében.¹⁰⁴ Munkácson az ünnepély reggelén megdördültek az ágyúk, majd a katolikus és a görög egyesült egyházak harangjai imára hívták az embereket.¹⁰⁵ Szegeden a Mars téren tartották meg az ünnepet, de hogy mely időpontban, arról a források nem írnak. Este a felsővárosi társalgási egyesület termében egyenlőségi fióktársulat alakítása céljából gyűlést tartottak.¹⁰⁶ Érmihályfalváról csak annyi derült ki, hogy az imaház volt az ünnepély színtere és hogy népgyűlést is tartottak.¹⁰⁷ Tordán a Keresztes mezőn, Borgó-Tihán „Istennek szabad ege” alatt ünnepeltek.¹⁰⁸ Marosvásárhelyről csak annyit írnak a források, hogy egyházi ünnepélyvel és táncestéllyel emlékeztek meg március 15-ről.¹⁰⁹ Beregszászról is csak annyit tudunk, hogy istentisztelet volt mind a katolikus, mind a református templomban.¹¹⁰ Naszódon az ottani fő őrhely előtti téren tartották meg az ünnepet,¹¹¹ Nagyváradon és Szamosújváron pedig estélyt tartottak az évforduló alkalmából.¹¹²

A fent írtak alapján jól látszik, hogy hol az idő, hol a tér megjelölése marad el a tudósításokban, a zerindi ünneplésről szóló cikkekben pedig mindkettő. Betlen, Makó, Kraszna, Zilah esetében csak azt sikerült megtudni, hogy a helységekben istentisztelet volt az évforduló alkalmából.¹¹³

Az ünnepek szervezésében, levezetésében egyházi és világi személyek egyenlő mértékben vették ki részüket. Hódmezővásárhelyen a város bírása, Szent János reggel 8 órakor kezébe vette a nemzeti zászlót és úgy vezette az ünneplőket a városházától a vásártérre. Itt a katonaság és a nemzetőrök álltak díszőrségben, s miután egy énekkel elénekelte Vörösmarty Szózatát, Vincze Sándor református oktató szólt a néphez. Az ünneplő tömeg (a cikk szerint 20 ezer fő) ezután a templomokba vonult imádkozni és alkalmi beszédet hallgatni.¹¹⁴ Gyulán Rászl József prépost és Szombathelyi Antal vice ispán szónokolt, Szakál Lajos főjegyző verset szavalt, majd Kenéz Lajos evangélikus lelkész beszélt a néphez.¹¹⁵ Szegeden Kremminger prépost misézett a Mars téren, majd ugyanott Szabados József hittanár mondott beszédet. Az ünnepélyen részt vett a katonaság, a nemzetőrség, a politikai hatóság és a különféle testületeken túl az összes tanuló ifjúság is, tanárainak vezetése alatt. S ott volt a nép „beláthatatlan tömege” is. Az esti gyűlést Lichtenstein Lajos debreceni központi választmányi tag vezette le.¹¹⁶ Sok helyen találhatunk az ünnep rendezői, főszereplői között tisztet is. A zerindiek ünnepségét a lelkész, Böszörményi, és a helybéli jegyző és nemzetőri százados, Tabajdi szervezte meg.¹¹⁷ Tordán Egloffstein alezredes nyitotta meg az ünnepélyt beszédével, és utána Miklós Miklós református lelkész szónokolt.¹¹⁸ A Kolozsvárról szóló cikk nem ír arról, hogy a városban lett volna istentisztelet a nagy napon, ellenben Csány László országos biztos és Kemény Farkas alezredes beszédét részletesen közli.¹¹⁹ Borgó-

Tihán Veress nevű tűzmester szónokolt¹²⁰, Szamosújváron Woronyeczky ezredes bált rendezett március 15-e tiszteletére.¹²¹ Szarvason az ottani gimnázium tanári kara buzgólkodott az ünnep sikere érdekében: Ballagi Mór nyelvész, Hajdú László és Greguss Ágost bölcsélet tanár mondott „lelkésítő” beszédet.¹²² Ez utóbbi a szabadságról szóló beszédét az ifjúság előtt mondta el „egy szerény tanház falai között” és e szónoklatát Gerő Ákos álnév alatt ki is nyomtatták.¹²³ A források mindig csak „tömeg”-ről, „nép”-ről beszélnek és schol sem említik, hogy az ünnepen milyen korosztály képviselte magát. Csak Reizner János szól arról, hogy a szegedi ünnepen részt vett az „összes tanuló ifjúság”.¹²⁴

Az ünnepek szimbólum rendszerét vizsgálva megemlítem még egyszer, hogy sok helyen a templom volt az ünnep egyik fő színtere, s harangzúgás hívta az embereket az istentiszteletre. Az ünnepség helyszínéül egy eleve kiemelt fontosságú helyet választottak: a templomot. Az itt megrendezett események ezáltal is szakrális jelleget s kiemelt fontosságot nyertek. Hasonlóan jelképes értelmű a tordaiak helyválasztása is, kik a Keresztes-mezőn tartották meg az ünnepet – azon a helyen, ahol a monda szerint Traianus császár a román nép őseit, a dacorománokat legyőzte, és ahol a „zsarnok” Mihály vajda életét befejezte.¹²⁵ „Itt a Basta sírjánál a mai idők sok Bastainak az első Basta sírversét óhajtik. Mert ezek arra mindnyájan méltók” – írja a másik cikk a tordaiak óhaját.¹²⁶

Bár a nemzeti zászlót csak néhány cikk említi, én mégis úgy érzem, hogy az mindenhol az ünnep legfontosabb kelléke lehetett. Az egyik forrás arról tudósít, hogy Békés megyében a fél vármegye zászlókkal valóságos búcsújárást rendezett Gyulára, a megye központjára.¹²⁷ Érmihályfalván a nemzeti zászlót egy nemzetőr tartotta a templom közepén az istentisztelet alatt, Kossuth koszorúval és nemzeti szalagokkal körülövezett arcképét pedig egy székre helyezték.¹²⁸ A zászlókkal kapcsolatban még megemlíteném, hogy Losoncon úgy ünnepeltek a hazafiak, hogy a templomok és a városháza tornyaiól leszedték az osztrák zászlókat.¹²⁹ Kossuth-képpel pedig a kolozsvári ünnepről szóló cikkben találkoztam még.¹³⁰ Kolozsváron este a színházban, miután elénekelték Kölcsey Himnuszát, egy „allegóriai ábrázolat” azt mutatta, hogy „miként nyomja a’ gonosz szellem poklok fenekére a’ két fejű sast ’s tűnik elő varázs fényben Kossuth élet nagyságu képe a’ felhők megül”. Kolozsváron a honvéd tisztikar a B. vendéglőjében tartott estélyen elhatározta, hogy a város főterén levő Ferencz oszlopot „szabadság szobrává” és a főteré nevéét „szabadság és unio-térre” fogják változtatni.¹³¹ Itt megemlítem, hogy a szegedi Mars tér nevével a francia forradalomra utal. A Honvédelmi Bizottmány a debreceni ünnepre vonatkozóan úgy rendelte, hogy ágyúlövések hirdessék az ünnepség kezdetét „mire nézve megtétettek az intézkedések, ennek a vidéken is előleges tudatására”.¹³² Az ünneplő helységek – mint az több forrásból kiderül – e rendeletet betartották és több városról tudjuk, hogy este kivilágították, ahogy azt Debrecenben is tették.¹³³

Röviden szólok még az ünnepségeken elhangzott szónoklatokról. Mindegyik beszéd központi témája – természetesen – 1848. március 15-e „nagyszerű eredményei”. Itt végül is az áprilisi törvények főbb pontjait sorolják fel, s arról beszélnek – sokszor igen hosszasan –, hogy a király hogyan lett hitszegő hű népéhez, a magyarokhoz. A beszédekre jellemző a fekete-fehér látásmód, az emelkedettség, a pátosszal teli fogalmazás. Az erősen túlzó jelzőkön, hasonlatokon, metaforákon keresztül szinte rázúdulnak a résztvevőkre a szónokok érzelmei és így a hallgatóság érzelmi befolyásolása is igen nagy lehetett. Bíró Sándor a királyt gyilkosnak nevezi, szónoklata tele van erős túlzásokkal: „A’ történet író, kiejti pennáját kezéből midőn hazánk e gyász napjait kezdi leírni, és a történet musája, fölajdul, szíve ketté reped, hanyat hull, és kétségbe esik, és le diktálni amaz osztrák ördögi ármánykodás által elő

idézett ezen irtozatos véres eseményt, nem képes.”¹³⁴ Szoboszlai Pap István a hazát „szerezett közanyá”-nak nevezi¹³⁵, Szabados József pedig a magyar nemzetet kőszírthez és sértett oroszlánhoz hasonlítja.¹³⁶ Vásárhelyi Dániel a magyar faj kiirtásáról és ezredéves szabadságának elrablásáról beszél egyházi szónoklatában.¹³⁷ Csány László országos biztos is „fölvért oroszlán”-nak nevezi a magyart.¹³⁸ Egyedül Greguss Ágostról mondhatom el, hogy nem a szívekre, sokkal inkább a tanulók értelmére kíván hatni a szabadság fogalmának elemzésekor.¹³⁹ Befejezésül csak annyit szeretnék mondani, hogy mindezek, amiket a szónoklatokról elmondtam, az újságcikkekre is igazak. Ez a stílus a kor sajátja volt.

Március 15-e öröksége

„E’ napot, ez eseményt, (március 15-ét) a’ késő kor szeme elé állítani, nemzeti kötelesség...e’ czélból bizta meg a’ Pesten a’ rend fentartásában működő népválasztotta bizottmány az alólikt választmányt, hogy egy helyben a’ szabadság terén a’ nagy nap örökítésére felállítandó emlék végett az egész nemzet hozzájárulását fölkérje. E nap a nemzet ujja-születésének napja; emlékében a’ tetté vált függetlenség, szabadság, egyenlőség nagyszerű eszméjét örökítjük meg” – szolt az 1848. március 18-án kelt felhívás.¹⁴⁰

A szabadság oszlopának tervéről Majer István tanár a kassai *Képes Újság* 1848. április 22-i számában ismertető cikkel közölt. Helyénvalónak tartja, hogy „remek” cselekvéseit a nemzet megünnepelje, emlékmű állításával örökítse, és ezek által egyszersmind a kor nagy eseményeit és honszeretetét késő unokáiba is „átlehelje”.¹⁴¹

Az emlékmű ugyan nem készült el, de a forradalom és szabadságharc hívei fáradhatatlanul munkálkodtak március 15-e halhatatlanná tételén. E szellemnek a jegyében rendezték meg – egyrészt – az 1849-i ünnepeket is, és Greguss Ágost is azért tartja szükségesnek, hogy az ifjúság a „többszörre balul értett” szabadság fogalmával tisztába jöjjön, mert a jövőben ők lesznek a haza szabadságának „fentartói, oszlopai”.¹⁴²

Az Esti Lapok¹⁴³ és az Alföldi Hírlap¹⁴⁴ cikkeiben remélik, hogy 1850. március 15-én már a nemzet kivívott függetlenségét ünnepelhetik meg. A Tiszavidéki Újságban az áll, hogy hazánk életében március 15-e örök emléküvé emelkedett fel¹⁴⁵, egy másik cikkében pedig március 15-e évenkénti megünnepeléséről ír.¹⁴⁶ „Emlékezzetek sokszor e napra, és imádjátok Istent, hogy még sokszor megünnepelhessük, és pedig békében, szabadon a nemzet gazdag nagyságában” – olvashatjuk a Nép Barátjában is.¹⁴⁷ Szoboszlai István és Szabados József ugyanezért könyörög a Mindenhatóhoz; a Közlöny pedig egyenesen arról ír, hogyha a szabadságát a nemzet kivívja, akkor március 15-étől fogja éveit számolni.¹⁴⁸

Összegzésként elmondhatjuk, hogy március 15-e megünnepelésének legfőbb funkciója egyrészt a szabadságharc elveinek minél nagyobb tömegekkel való megismertetése, másrészt a következő generációkkal való elfogadtatása volt. Március 15-e immár 150 éve az alkotmányosság és a nemzeti függetlenség jelképe. Eszméjét és megünnepelésének hagyományát a szabadságharc hívei hagyták ránk örökölni.

Irodalom

Források

Alföldi Hírlap, 1849. Országos Széchenyi Könyvtár. [A továbbiakban OSZK.]

BÍRÓ SÁNDOR: *Tábori szónoklat martius 15-én 1849-be*. Mondatott – Rétyi és Tábori Szonok által. Sepszi Szent Györgyön a Reformátusok Templomában. Brassó, 1849, 24. (OSZK)

Referátumok

- Esti Lapok*, 1849. (OSZK)
- Figyelmező*, 1849. (OSZK)
- Márczius 15-ikének első évfordulója*. Függetlenség, 1885. 73. sz. (Somogyi Könyvtár)
- Gerő Ákos beszéde a szabadságról*. Tartva Martius tizenötödikének első évnapján az ifjúság előtt. Szarvas 1849, 8 p. (OSZK)
- Márcziusi ünnepségek 1849-ben*. Hazánk, 1895. márc. 15. sz. (OSZK)
- Honvéd*, 1849. (OSZK)
- MÓD ALADÁR (főszerk.): *Kossuth Lajos összes munkái*. XIV. Budapest, 1953, Akadémiai Kiadó.
- Közlöny*, 1849. (Somogyi Könyvtár)
- Márczius Tizenötödike*, 1849. (OSZK)
- Nép Barátja*, 1849. (OSZK)
- SZOBOSZLAI PAP ISTVÁN: *Márczius tizenötödiki év fordulati országos ünnepély alkalmával a debreczeni helv. hitv. egyház nagy-templomában előmondott könyörgés*. Debreczen, 1849, 4. (OSZK)
- SZABADOS JÓZSEF: *Egyházi beszéd, melyet 1849. Évi martius 15-én, midőn új alkotmányunk évünnepe tartanék, Szegeden a Mars téren mondott*. Szeged, 1849, 14. (Somogyi Könyvtár)
- SZÉKELY JÓZSEF: *Hogy ünnepelte meg Kossuth 1849-ben márczius 15-ét?* Történelmi Lapok, 1893. (OSZK)
- Tiszavidéki Újság*, 1849. (Somogyi Könyvtár)
- ZUBOLY (Bányai Elemér): *Az első évforduló. Márczius 15-ike 1849-ben*. Vasárnapi Újság, 1906. 11. sz. (Somogyi Könyvtár)
- Alfred zu Windisch-Gratz hg. cs. kir. Altábornagy-Felix zu Schwarzenberg hg. Miniszterelnöknek. Maklár, 1849. Március 1. Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof-, und Staatsarchiv, Kabinetsarchiv, Geheimakten, Nachlass Schwarzenberg. Kt. 12. Nr. 481.
- B. PODMANICZKY FRIGYES: *Naplótöredékek 1824–1886*. II.kötet. 1844–1850. Budapest, 1887.

Feldolgozások

- BUCSAY MIHÁLY: *A protestantizmus története Magyarországon*. Budapest, 1985, Gondolat Kiadó.
- GRÁFIK IMRE – VOIGT VILMOS (szerk.): Adatok május elseje szemiotikájához. In *Kultúra és szemiotika*. Budapest, 1981, Akadémiai Kiadó, 239–256.
- HERMANN RÓBERT (szerk.): *Az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc története*. Budapest, 1996, Videopont Kiadó.
- HOPPÁL MIHÁLY – NIEDERMÜLLER PÉTER: Társadalmi értékrend és szimbolikus kommunikáció. In Úók (szerk.): *Jelképek – kommunikáció – társadalmi gyakorlat. Válogatott tanulmányok a szimbolikus antropológia köréből*. Tömegkommunikációs Kutatóközpont. Tanfolyamok. Budapest, 1983, 258–278.
- KOSÁRY DOMONKOS: *Újjáépítés és polgárosodás. 1711–1867*. Magyarok Európában. III. köt. Budapest, 1990, Háttér Kiadó.
- KOSÁRY DOMONKOS – NÉMETH G. BÉLA (szerk.): *A magyar sajtó története*. II/1. köt. 1848–1867. Budapest, 1985, Akadémiai Kiadó.
- LUKÁCSY SÁNDOR (szerk.): *Ez volt március 15-e. Kortársak írásai a forradalomról*. Budapest, 1989, Minerva.

- RAYMOND FIRTH: A „szimbólum” jelentése. In Hoppál–Nidermüller (szerk.) *Jelképek – kommunikáció – társadalmi gyakorlat. Válogatott tanulmányok a szimbolikus antropológia köréből.* Tömegkommunikációs Kutatóközpont. Tanfolyamok. Budapest, 1983, 187–197.
- REIZNER JÁNOS: *Szeged története.* II. köt. A XVIII. század végétől az 1879. évi árvízig. Szeged, 1899.
- SZÁNTÓ KONRÁD: *A katolikus egyház története.* II. köt. Budapest, 1988, Ecclesia.
- SZERB ANTAL: *Magyar irodalomtörténet.* Budapest, 1934, Magvető Könyvkiadó.
- SZINNYEI JÓZSEF: *Magyar írók élete és munkái.* XIII. köt. Budapest, 1909.
- ZAKAR PÉTER: *A magyar hadsereg tábori lelkészei 1848–49-ben.* (Kézirat.) Szeged, 1998.

Jegyzetek

- ¹ *Közlöny*, [A továbbiakban K.] 1849. 66. sz.
- ² BÍRÓ SÁNDOR: *Tábori szónoklat mártius 15-én 1849-be.* Mondatott – Rétyi és Tábori Szonok által. Sepsi Szent Györgyön a Reformátusok Templomában. Brassó, 1849, 24 p. (OSZK.) [A továbbiakban: Bíró 1849.] címlap.
- ³ Kosáry–Németh: i. m. 54.
- ⁴ Az újságok lelőhelyét lásd az irodalomban.
- ⁵ Kosáry–Németh: i. m. 258.
- ⁶ Uo. 235–239.
- ⁷ Uo. 1985. 72.
- ⁸ Uo. 1985. 233.
- ⁹ Uo. 1985. 83–84.
- ¹⁰ Uo. 1985. 245–246.
- ¹¹ 1839-ben a konzervatív párt vezére Tolna megyében gróf Festetich Rudolf volt. Majorjában összegyűlt kortesei felett Pechovits nevű tisztartója gyakorolt felügyeletet. A Pechovits elnevezés ráragadt az egész pártra. Lásd B. Podmaniczky: i. m. 31–32.
- ¹² Kosáry–Németh: i. m. 176–178.
- ¹³ Uo. 1985. 231.
- ¹⁴ Hoppál–Nidermüller: i. m. 258.
- ¹⁵ Uo. 265.
- ¹⁶ Firth: i. m. 192.
- ¹⁷ Hoppál–Nidermüller: i. m. 276.
- ¹⁸ Firth: i. m. 195.
- ¹⁹ Hoppál–Nidermüller: i. m. 266.
- ²⁰ Uo. 276.
- ²¹ Hermann: i. m. 28–29.
- ²² Kosáry: i. m. 330.
- ²³ Hermann: i. m. 29.
- ²⁴ Kosáry: i. m. 331.
- ²⁵ Mód: i. m. 655.
- ²⁶ Szinnyei: i. m. 591. 591.

- ²⁷ Székely: i. m. 70.
- ²⁸ Kosáry: i. m. 330.
- ²⁹ Tiszavidéki Újság, (a továbbiakban TU), 1849. 23.sz.
- ³⁰ TU, 1849. 20. sz.
- ³¹ Szerb: i. m. 303.
- ³² Alföldi Hírlap, [a továbbiakban AH], 1849. 22. sz.
- ³³ Marczius Tizenötödike, [a továbbiakban MT] 1849. 28. sz.
- ³⁴ Székely származású református lelkész. 1848-ban a radikális politikai beállítottságú erdélyi protestánsok egyik legismertebb alakja, Kossuth feltétlen híve, a rétyi nemzetőrség szervezője és századosa. Tábori lelkész az erdélyi hadseregben. Lásd Zakar: i. m.
- ³⁵ Bíró: i. m. 11–12.
- ³⁶ Szerb: i. m. 301.
- ³⁷ TU, 1849. 20. sz.
- ³⁸ K, 1849. 54. sz.
- ³⁹ Kosáry: i. m. 232–335.
- ⁴⁰ K, 1849. 53. sz.
- ⁴¹ Szabados: i. m. 6.
- ⁴² Esti Lapok [a továbbiakban EL], 1849. 24. sz.
- ⁴³ AH, 1849. 22. sz.
- ⁴⁴ K, 1849. 62. sz.
- ⁴⁵ Szoboszlai Pap: i. m. 1.
- ⁴⁶ Bucsay: i. m. 183.; Szántó: i. m. 405.
- ⁴⁷ K, 1849. 66. sz.
- ⁴⁸ K, 1849. 61. sz. és 62. sz.
- ⁴⁹ K, 1849. 56. sz.; Reizner: i. m. 149.; TU, 1849. 24. sz. és EL, 1849. 18. sz.
- ⁵⁰ Honvéd [a továbbiakban Ho], 1849. 72. sz.
- ⁵¹ Bíró: i. m. 7.
- ⁵² K, 1849. 62. sz.
- ⁵³ Szabados: i. m. 6.
- ⁵⁴ K, 1849. 66. sz. és Szabados 1849. 7.
- ⁵⁵ K, 1849. 54. sz.
- ⁵⁶ Szoboszlai: i. m. 1.
- ⁵⁷ Ho, 1849. 69. sz.
- ⁵⁸ Bíró: i. m. 8.
- ⁵⁹ EL, 1849. 19. sz.
- ⁶⁰ Szabados: i. m. 3.
- ⁶¹ Bíró: i. m. 10.
- ⁶² Szoboszlai: i. m. 3.
- ⁶³ TU, 1849. 19. sz.
- ⁶⁴ K, 1849. 54. sz.

- ⁶⁵ Bíró: i. m. 14.
- ⁶⁶ Zakar: i. m. 1998.
- ⁶⁷ MT, 1849. 31. sz.
- ⁶⁸ MT, 1849. 37. sz.
- ⁶⁹ Hazánk [a továbbiakban Ha], 1895. márc. 15-i sz.
- ⁷⁰ Alfred zu Windisch-Grätz hg. cs. kir. altábornagy – Felix zu Schwarzenberg hg. miniszterelnöknek. Maklár, 1849. március 1.
- ⁷¹ MT, 1849. 26. sz.
- ⁷² K, 1849. 62. sz. és AH, 1849. 34. sz.
- ⁷³ K, 1849. 53. sz.
- ⁷⁴ EL, 1849. 24. sz.
- ⁷⁵ Az elemzések elkészítésében az *Adatok május elseje szemiotikájához* című cikk segített. Lásd Gráfik-Voigt: i. m. 239–256.
- ⁷⁶ AH, 1849. 22. sz.
- ⁷⁷ K, 1849. 55. sz. és Vasárnapi Újság [A továbbiakban VU], 1906. 11. sz.
- ⁷⁸ VU, 1906. 11. sz.
- ⁷⁹ A szabadságharcért kifejtett tevékenységéért Haynau halálra ítélte, majd az ítéletet 20 évi börtönre változtatta. A közvélemény felzúdulásának hatására a kormány a püspököt Bécsbe vitette, lemondatta és kolostorba internálta. Szántó: i. m. 406.
- ⁸⁰ K, 1849. 55. sz. és VU, 1906. 11. sz.
- ⁸¹ AH, 1849. 23. sz. és EL, 1849. 19. sz.
- ⁸² AH, 1849. 23. sz. és EL, 1849. 19. sz.
- ⁸³ AH, 1849. 23. sz., K, 1849. 55. sz. és VU, 1906. 11. sz.
- ⁸⁴ VU, 1906. 11. sz.
- ⁸⁵ K, 1849. 55. sz.
- ⁸⁶ AH, 1849. 23. sz.
- ⁸⁷ K, 1849. 55. sz., EL, 1849. 19. sz. és VU, 1906. 11. sz.
- ⁸⁸ AH, 1849. 23. sz.
- ⁸⁹ EL, 1849. 19. sz.
- ⁹⁰ AH, 1849. 23. sz.
- ⁹¹ AH, 1849. 23. sz.
- ⁹² K, 1849. 55. sz.
- ⁹³ AH, 1849. 23. sz. és EL, 1849. 19. sz.
- ⁹⁴ AH, 1849. 23. sz. és K, 1849. 55. sz.
- ⁹⁵ Székely: i. m. 70.
- ⁹⁶ Mód: i. m. 655.
- ⁹⁷ K, 1849. 55. sz.
- ⁹⁸ MT (Pest), 1849. 28. sz.
- ⁹⁹ K, 1849. 56. sz.
- ¹⁰⁰ Reizner: i. m. 149.; TU, 1849. 24. sz.

- ¹⁰¹ AH, 1849. 29. sz. és Ho, 1849. 69. sz.
- ¹⁰² TU, 1849. 23. sz.
- ¹⁰³ TU, 1849. 24. sz.
- ¹⁰⁴ Ho, 1849. 67. sz.
- ¹⁰⁵ AH, 1849. 29. sz.
- ¹⁰⁶ TU, 1849. 21. sz.
- ¹⁰⁷ K, 1849. 62. sz.
- ¹⁰⁸ Ho, 1849. 72. sz. és 69. sz.
- ¹⁰⁹ K, 1849. 65. sz.
- ¹¹⁰ K, 1849. 66. sz.
- ¹¹¹ AH, 1849. 26. sz.
- ¹¹² Ho, 1849. 69. sz. és 74. sz.
- ¹¹³ K, 1849. 61. sz., TU, 1849. 22. sz., Ho, 1849. 74. sz. és VU, 1906. 11. sz.
- ¹¹⁴ TU, 1849. 23. sz.
- ¹¹⁵ Ha, 1895. márc. 15-i sz.
- ¹¹⁶ Reizner: i. m. 149. és TU, 1849. 21. sz.
- ¹¹⁷ K, 1849. 61. sz.
- ¹¹⁸ Ho, 1849. 72. sz.
- ¹¹⁹ Ho, 1849. 67. sz.
- ¹²⁰ Ho, 1849. 69. sz.
- ¹²¹ Ho, 1849. 74. sz.
- ¹²² Ha, 1895. márc. 15-i sz.
- ¹²³ *Gero Ákos beszéde a szabadságról.* Tartva Martius tizenötödikének első évnapiján az ifjúság előtt. Szarvas 1849. [A továbbiakban: Gero.] 3.
- ¹²⁴ Reizner: i. m. 149.
- ¹²⁵ Ho, 1849. 72. sz.
- ¹²⁶ EL, 1849. 24. sz.
- ¹²⁷ Ha, 1895. márc. 15-i sz.
- ¹²⁸ K, 1849. 62. sz.
- ¹²⁹ MT, 1849. 37. sz.
- ¹³⁰ Ho, 1849. 67. sz.
- ¹³¹ Ho, 1849. 67. sz.
- ¹³² AH, 1849. 22. sz.
- ¹³³ TU, 1849. 23. sz., K, 1849. 65. sz., AH, 1849. 34. sz. és Ho, 1849. 72. sz.
- ¹³⁴ Bíró: i. m. 6.
- ¹³⁵ Szoboszlai: i. m. 3.
- ¹³⁶ Szabados: i. m. 6.
- ¹³⁷ K, 1849. 62. sz.
- ¹³⁸ Ho, 1849. 67. sz.

